Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

PRØVEN

Læs om

Den sorte børs under besættelsen

Helle Lunderøds 4. maj tale

Det gode skib "Frederikke"

Alsang ved V3 – og V3 i sand

FREDERIKSVÆRKEGNENS HISTORISKE FORENING

Juni 2016 - 13. årgang, nr. 52

Foreningen

Formand
Wilhelm Stege
Strandvejen 3
3300 Frederiksværk
Tlf. 28 83 01 66
stegestrandvejen@live.dk

Sekretær
Bent Petersen
Skovbrynet 10
3300 Frederiksværk
Tlf. 47 74 64 26
bepetersen@hotmail.dk

Henning Petersen
Hejrestien 6
3310 Ølsted
Tlf. 51 43 05 51
henning_petersen@mail.tele.dk

Næstformand
Jørgen Lassen
Nørregade 33
3300 Frederiksværk
Tlf. 30 12 55 20
mail@jlassen.dk

Redaktør af *Prøven*
Jørgen Tved
Skansevej 30B
3390 Hundested
tlf. 47 77 00 23
tved@email.dk

Jytte Bloch-Kelsen
Lynghøjvej 24
3390 Hundested
Tlf. 45 81 96 95
jytte-bloch-kelsen@privat.dk

Kasserer
Carl Jensen
St. Havelsevej 92
3310 Ølsted
tlf. 47 74 93 35

Peter Ahlburg
Karlsgavevej 48
3300 Frederiksværk
tlf. 47 77 01 46
mc_allemann@yahoo.dk

Erik Kragh
Gl. Møllevej 7
3300 Frederiksværk
Holth.Kragh@outlook.com

Medhjælper for bestyrelse
Jan Larsen
Astersvej 8
3310 Ølsted
jplarsen2@hotmail.com

Kontingent 2016

Personligt medlemskab	125,- kr.
Husstandsmedlemskab	200,- kr.
Firmaer og institutioner	500,- kr.
Firmaer (under 6 ansatte)	250,- kr.

Det er nemmest for foreningen, hvis man indbetaler via netbank:
Reg.nr. 1551 kontonr. 3572519309
i Danske Bank.
Husk at anføre navn og adresse på indbetaler!

Redaktionen

Jørgen Tved (ansvarshavende), Jørgen Lassen, Jytte Bloch-Kelsen, Erik Kragh, Jan Larsen, Bent Petersen.
Layout: Torsten Møller Madsen
Tryk: G L Tryck, oplag 450
ISSN: 1604-0678. Titel: Prøven
Foreningens e-mail: *mail@frvhistorie.dk*
Hjemmeside: www.frvhistorie.dk

Stof til næste nummer af Prøven bedes indsendt snarest. Vi tager forbehold for indsendte læserindlæg, som ikke nødvendigvis er udtryk for foreningens holdning.

I dette nummer

Siden sidst - og fremover side 4

Vi har fået foreningslokale! side 5 og side 12

Den sorte børs under besættelsen side 6
AF LEKTOR JAKOB SØRENSEN, PH.D.

4. maj talen ved V3 side 13
AF BYRÅDSMEDLEM HELLE LUNDERØD

Historien og det gode skib "Frederikke" side 16
AF MUSEUMSLEDER FRANK ALLAN RASMUSSEN

Hvem var han? side 19
OG HVAD HED SKIBET, SPØRGER JØRGEN TVED

Sandvognen V3 side 20
PÅ SANDSKULPTURFESTIVALEN I HUNDESTED

Alsang ved V3 side 21
SØNDAG D. 26. JUNI KL. 13:00

Foreningens arrangementer side 22

Siden sidst - og fremover
Nyt fra foreningen

På generalforsamlingen den 13. april blev den afgående formand *Bengt Sørensen* udnævnt som æresmedlem af foreningen.

Næstformand i foreningen, *Jørgen Lassen*, sagde ved overrækkelsen af et dokument om udnævnelsen, at Bengt Sørensen i hele perioden har været et kæmpeaktiv for foreningen. Først og fremmest ved på fornem vis at lede bestyrelsens arbejde.

"Men din største indsats har handlet om de mange foredrag og udflugter, som du har stået i spidsen for at arrangere. Det er blevet til langt over 100 arrangementer i tidens løb. Og kvaliteten har været meget høj, hvad fremmødet også har vist.

Du har også på fortræffelig vis været foreningens ansigt udadtil, hvad enten det har handlet om pressen, kommunen, Kulturelt Samråd, Industrimuseet eller andre - senest ser det ud som om foreningens ønske om et lokale, langt om længe, ser ud til at falde på plads - med stor indsats fra din side.

Du har god grund til at være stolt af dit virke for foreningen. Og det har vi andre også - vi er både glade og stolte over at have haft dig ved roret.

Vi har derfor taget et initiativ bagom din ryg – ja, tænk at det skulle overgå dig! Bestyrelsen har nemlig besluttet at udpege dig som æresmedlem af foreningen", hed det videre i Jørgen Lassens tale til Bengt Sørensen.

Talen blev afsluttet med, at generalforsamlingen råbte hurra for den afgående formand.

Byrådsmedlem *Helle Vibeke Lunderød* roste også Bengt Sørensen for hans virke i bestyrelsen for Industrimuseet Frederiks Værk.

På generalforsamlingen trådte *Christina Ax* og *Elsebeth Nygaard* også tilbage. Bengt Sørensen takkede Christina for arbejdet som sekretær og Elsebeth for pakning og udsendelse af Prøven.

Redaktionen

Hurra! Vi har fået et foreningslokale

Lokalet ligger på Krudtværksalleen, lige over for Glarmesteren og har tidligere været brugt som Patronmagasin.

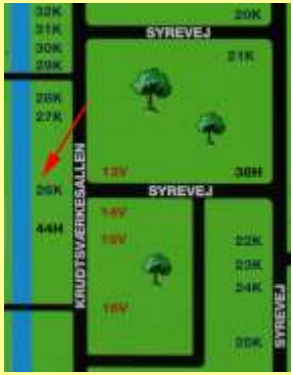

Læs mere på side 12!

Elsebeth Nygaard

Christina Ax

Den sorte børs under besættelsen

Af lektor Jakob Sørensen, Ph.d.

Ved endnu en velbesøgt foredragsaften fik **deltagerne indsigt i et "mørkt" kapitel i** krigshistorien

Den tyske besættelse af Danmark fra 9. april 1940 til befrielsen med virkning fra 5. maj 1945 var den mest dramatiske periode i Danmarks historie, næsten uanset hvilket parameter man bruger. Selvom politikerne gennem samarbejdet med besættelsesmagten bevarede en stor indflydelse på, hvordan tingene foregik og inden for hvilke rammer borgerne skulle agere, så ændrede denne tilsyneladende normale hverdag ikke på det forhold, at Danmark var under tysk kontrol, og at der gennem hele besættelsen var en underliggende fornemmelse af at tingene hurtigt kunne blive meget værre. Et af de områder, som ændrede sig under besættelsen var kriminaliteten og opfattelsen af hvad, der var forbrydelser og hvordan og af hvem de skulle straffes. Det er emnet for denne artikel.

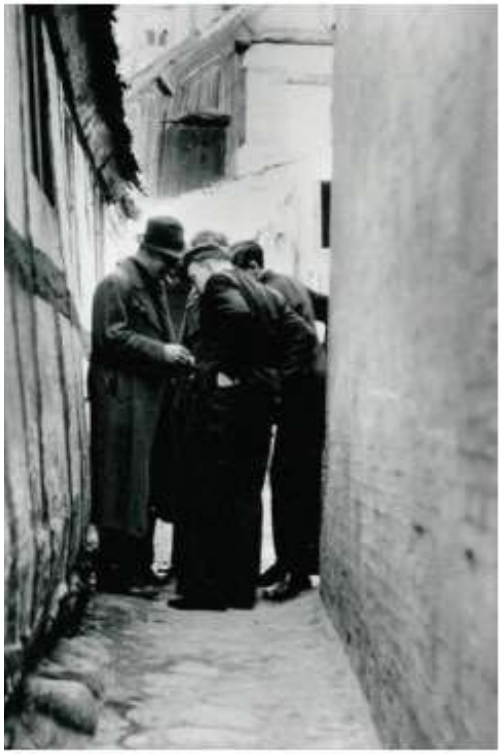

Et sjældent billede af sortbørshandel, her fra Ålborg.

Hvad er kriminalitet?

Men hvad er kriminalitet? Alle samfund har nogle love for, hvad der er rigtigt og forkert, og den lovgivning er typisk udviklet gennem generationer, hvor man langsomt men sikkert får etableret normer for, hvad man må og ikke må – og i forlængelse af dette, hvis noget er ulovligt – hvor ulovligt er det? Skal man idømmes en bøde? Fængselsstraf? Dødsstraf? Et samfund kan ikke fungere, hvis alle gør, som de selv vil, så den lovgivning, som man f.eks. i Danmark har etableret, er på mange måder en kulmination af en civiliseringsproces, som har stået på siden de tidligste samfundsformer. Hvis man overtræder samfundets love, bliver man straffet. I Danmark er det straffeloven, der beskriver, hvilke handlinger der er kriminelle, og det er domstolene, der ud fra denne lov bestemmer hvilken straf, den enkelte borger skal have. Under besættelsen skulle man

ikke alene forholde sig til de kendte kriminalitetsformer som vold, tyveri og så videre, man skulle også forholde sig til nye kriminalitetsformer, som alene knytter sig til besættelse.

Besættelseskriminalitet

Med den tyske tilstedeværelse i Danmark, så kom den danske befolkning under en slags dobbeltjurisdiktion, det vil sige under to juridiske systemer. Den ene var fortsat straffeloven, den anden var den tyske krigsret. En del af samarbejdet mellem Danmark og Tyskland indebar, at langt de fleste forbrydelser skulle opklares, dømmes og straffes af danske myndigheder, med mindre de var rettet direkte mod tyskerne, og i de tilfælde var det den tyske krigsret, som man var underlagt som lovbryder. Hvis man f.eks. overfaldt en tysk soldat, så var det tyskerne, der dømte. Samtidig blev kriminalitetsbegrebet bredt ud, således at også politiske sager vendt mod besættelsesmagten blev ulovliggjort. Endelig var der endnu en jurisdiktion på spil i krigens sidste tid, således at danskerne faktisk var under en *trippeljurisdiktion*, og det var de gerninger, som danskere havde begået *under* besættelsen, men som første blev ulovliggjort *efter* besættelsen ved hjælp af lovgivning med tilbagevirkende kraft. Et eksempel er deltagelse i tysk krigstjeneste. Det var ikke ulovligt under besættelsen, men det blev det efterfølgende i forbindelse med retsopgøret.

Som det fremgår, så var besættelsen altså en tid, hvor danskerne skulle forholde sig til nye kriminalitetsformer og nye instanser, der kunne dømme og endelig også til nye strafformer.

Voldsom udvikling

Kriminaliteten udviklede sig voldsomt under besættelsen, også selvom vi kun kender de officielle tal, det vil sige antallet af anmeldelser, anklager og domme. Der er derudover et betydeligt "mørketal", det vil sige alle de kriminelle forhold, som ikke anmeldes. Antallet af anmeldte lovovertrædelser steg fra 82.000 i 1937 til 166.000 i 1943 – en helt uhørt stigning. Samme mønster kan ses i antallet af domsfældelser. 6.300 domme blev afsagt i 1940, i 1943 var tallet 14.068. Igen en voldsom udvikling, som tydeligt indikerer, at kriminalitet og kriminalitetsbekæmpelse udviklede sig meget på ganske kort tid. Til disse tal skal tilføjes samlet set 17.000 sager ved tysk krigsret.

En særlig kriminalitet

Krisekriminaliteten kaldes den særlige kriminalitetsform, som de fleste danskere forbinder med besættelsen. Den omfatter det, man betegnede som "brud på rationerings-, pris- og vareforsyningsloven" og var kendetegnet ved at foregå på "Den Sorte Børs" i form af "Handel på værtshus, gader o.lign. offentlig tilgængelige steder imellem personer, der ikke kender hinanden personligt". Der har altid eksisteret et sort marked, hvor ulovlige eller særligt eftertragtede genstande kan forhandles via et kriminelt miljø, der kan skaffe spiritus uden banderole eller hælervarer, men under besættelsen eksploderede dette marked og blev hurtigt kendt som "Den Sorte Børs". Årsagen til den sorte børs' store vækst var loven om »Ekstraordinære foranstaltninger til sikring af landets forsyning med varer m.v.«, der blev vedtaget den 2. september 1939. Loven, der resulterede i en statslig regulering af erhvervslivet og befolkningens forbrug, gav Handelsministeriet ret til at indføre rationeringer, at begrænse forbruget samt at fastsætte mak-

Politimand eskorteres væk 19. september 1944

simalpriser på varer. Dette blev gjort for at forhindre hamstring og mangelsituationer, og ordningen lykkedes over al forventning. Der var ikke varemangel i Danmark under besættelsen, selvom visse varegrupper naturligvis var stærkt begrænsede eller helt udgik af sortimentet. Anklagemyndigheden i krisesager blev udøvet af politimestrene, da krisekriminalitet blev behandlet som politisager og ikke straffelovssager. Hvilket primært var af hensyn til sagernes omfang og ønsket om en hurtig behandling.

Kriseloven gav myndighederne ret til brug af de samme retsmidler, der ellers kun stod til rådighed for politiet i forbindelse med straffelovssager, nemlig anholdelse, ransagning, beslaglæggelser, telefonaflytninger osv. Brud på loven kunne straffes med bøde, konfiskation, hæfte og fængsel indtil to år.

Almindelige mennesker bliver kriminelle

Kriminalitetsbilledet under besættelsen kendetegnes ved, at "almindelige mennesker" deltog i kriminelle gerninger uden at opfatte sig som kriminelle – i langt højere grad, end de havde gjort i fredstid. Mange supplerede deres rationeringer med indkøb eller salg på Den Sorte Børs, og dermed fik Hr. og Fru. Danmark kontakt til et kriminelt miljø, som de ikke normalt kunne drømme om at interagere med. Derfor står det stærkt i mange erindringer om besættelsen, fordi rigtigt mange handlede på Den Sorte Børs, og fordi man tydeligt kunne se

Rationeringsmærker

handlen i gadebilledet – man kan sammenligne det med den tydelige hashhandel på Christiania i dag, hvor enhver kan se, hvad der foregår. Sådan var det også i byerne, hvor handelen foregik under besættelsen. Derudover var det hverdagsvarer som smør, sukker, cigaretter og cykeldæk, varegrupper som enhver familie under besættelsen benyttede sig af.

Den Sorte Børs

Krisekriminaliteten og Den Sorte Børs var typisk koncentreret til bestemte adresser eller gadehjørner i byen. I København var i Suhmsgade i indre by den store sortbørsgade i besættelsens første år, derefter flyttede handelen til andre adresser pga. indsats fra myndighederne. I en rapport fra august 1944 vurderede politiet, at i de i alt 232 kaffebarer og spisehuse i hovedstaden var den illegale handel koncentreret til ti af dem. I provinsen var banegården typisk det sted, handelen fandt sted, i alle tilfælde steder, hvor mange kom og hvor man anonymt kunne opholde sig. Den mest fremtrædende handelsvare på Den Sorte Børs var handel med rationeringsmærker. Her solgte private deres mærker grundet de trange økonomiske kår, hvor de måske ikke havde penge til at handle de varer ind, som mærkerne repræsenterede. I en repræsentativ sag fra sommeren 1944 forklarede en kvinde, at hun

havde solgt mærker for at "købe mad til sine børn". Typisk var mærker på den sorte børs 50 procent dyrere end pålydende, så det kunne være en god forretning for mange at sælge en type mærker, så man i stedet kunne købe andre varer.

Hvor kom varerne fra?

Det var ikke kun almindelige danskere, der solgte varer til Den Sorte Børs. Besættelsesmagten var også kilde til varer på Den Sorte Børs, og de tyske soldater var kendte for at henvende sig på gaden til danskere med tilbud om salg. I andre tilfælde så man, at tyske soldater gerne byttede tobak for smørmærker, altså ikke et salg, men en bytterelation mellem besættelsesmagt og besatte. Hovedparten af de beslaglagte cigaretter fra Den Sorte Børs var tobak fra Tyskland - men uden banderole fra den danske stat, og det er interessant, at salg og bytte af varer mellem soldater og civile var den mest udbredte interaktion mellem parterne under besættelsen.

En anden varegruppe stammede fra indbrud og tyveri. Her var målet både privatfolks mærker, men også de kommunale lagre af rationeringsmærker var et attraktivt mål for tyveri, hvilket resulterede i, at indsatsen fra myndighederne var stor i forhold til at bevogte mærkerne.

Sortbørshandlerne kom altovervejende fra arbejderklassen, viser statistikkerne. Gennemsnitsalderen for de dømte var 32,5 år, og 70 procent var ufaglærte, og halvdelen af de dømte var arbejdsløse. Hele 98 procent var mænd, og omkring halvdelen af dem var tidligere straffet. Alt tyder derfor på at en stor del af sortbørshandlen blev overtaget af i forvejen kriminelle miljøer og udvidet i takt med efterspørgslen.

Rationeringskort bevogtet inden uddeling

Den politiløse tid

Det danske politi blev i stigende grad et problem for den tyske besættelsesmagt. Som en del af samarbejdspolitikkens rammer fungerede det danske politi normalt, og det var deres opgave at efterforske f.eks. modstandsarbejde. Som krigen skred frem, tvivlede tyskerne mere og mere på effektiviteten af den danske indsats og man besluttende at internere det danske politi, hvilket skete 19. september 1944. Efter denne dato var Danmark i den særlige omstændighed, at der ikke var en politi til at håndhæve lovgivningen, og kriminaliteten steg yderligere. Som et forsøg på at begrænse dette blev de kommunale vagtværn oprettet som en ordning, der stod for ro og orden – sådan da, for vagtværnet havde begrænset myndighed og succes. Et af de steder, hvor vagtværnet havde en vis succes var bekæmpelsen af sortbørshandlen via fast patruljering på kendte adresser. Alene i København var der tusind medlemmer af de kommunale vagtværn i maj 1945.

Krise og kriminalitet

Krise, mangelsituationer og fraværet af myndigheder var med til at gøre besættelsestiden til en usædvanlig periode med hensyn til kriminalitetens udvikling. På samme måde som besættelsen er usædvanlig på så mange andre områder. I denne artikel har vi ikke kigget nærmere på andre lovbrud, der foregik under besættelsen, men det er da værd at minde om, at langt de fleste aktiviteter, som modstandsbevægelsen stod bag, var ulovlige efter dansk straffelov. Vi har en tendens til ikke at betragte det sådan, fordi vi accepterer disse lovbrud i en højere sags tjeneste, men uanset hvordan man vender og drejer det, så var f.eks. tilegnelse af skydevåben uden tilladelse, tyveri af sprængstoffer, sabotagehandlinger, trusler og ikke mindst likvideringer naturligvis grove brud på lovgivningen og man kan ikke fortænke myndighederne i på en eller anden måde at

Efter 19. september 1944 blev lov og orden opretholdt af kommunale vagtværn

forsøge at begrænse dette – for hvis man ikke skal opretholde loven, hvor er samfundet så på vej hen? Som noget særligt ved Danmark havde man en samarbejdspolitik, der betød, at det var dansk politi, der efterforskede modstandsbevægelsens "kriminalitet", danske dommere der dømte dem efter dansk straffelov og danske fængsler, der stod for straffen. Først sent i besættelsen overtog tyskerne denne side af sagen, men ind til da havde de "kriminelle" modstandsfolk vilkår, som deres kolleger i Polen, Norge, Holland eller Frankrig kun kunne drømme om.

For de almindelige mennesker, der interagerede med kriminelle miljøer under besættelsen, fortsatte deres lovlydige tilværelse uforstyrret igen i årene efter befrielsen. I takt med at rationeringen forsvandt, så forsvandt også den almindelige danskers bevæggrund for at opsøge den sorte børs og handelen med smuglersprut og hælervarer fandt atter sit naturlige leje.

Litteratur:

Claus Bundgård Christensen: "Den sorte børs" (2003)
Jakob Sørensen m.fl.: "Danmark besat" (2015)

Nyt Foreningslokale:
Wilhelm Stege skriver om Patronmagasinet

Efter at have ansøgt Kulturelt Samråd om et foreningslokale, har vi nu fået nøglen!

Lokalet ligger på *Krudtværksalleen nr. 9* lige over for Glarmesteren og har tidligere været brugt som Patronmagasin.

Vi skal dele lokalet med *Halsnæs Kunstmuseum*. Det virker som en god idé, og på mange måder har begge foreninger del i historien. Lokalet skal bruges til diverse udvalgsmøder og til magasin. Nu kan vi endelig få samlet alle vore effekter – højtaleranlæg, kopimaskine, ledninger osv. Og nu kan vi få samlet vort arkiv, som foruden ældre numre af *Prøven* består af andre historiske tidsskrifter og bøger.

Lokalet skal sættes i stand med nyt gulv, malerarbejde, belysning, reoler, borde samt stole. Alt sammen i samarbejde med Kunstmuseet, som vi også skal dele udgifterne med. Har du muligheder for at give en hånd med, eller du kan måske bidrage med inventar og økonomi, så lad os høre fra dig.

Når vi er godt på vej med istandsættelse og indretning, vil vi holde "åbent hus", så alle medlemmer har mulighed for at se den nye adresse. Vi håber, at det kan blive sidst på sommeren eller først på efteråret.

Med ønsket om en rigtig god sommer – og tak for valget!

Wilhelm Stege

4. maj talen ved V3

Af byrådsmedlem Helle Lunderød

Årets 4. maj tale blev holdt foran kampvognen V3, *Prøven* bringer talen

Sidste år mødtes vi her den 4. maj for at fejre 70-året for befrielsen, og selvom det er vigtigt med runde dage, så er det helt afgørende, at vi hvert år markerer den 4. maj. For markeringen af dagen er en vigtig del af den samlede fortælling om et folk, et fællesskab, om fred og frihed.

Igen mødes vi på denne særlige dag, der kalder på så mange følelser hos os alle. Her foran Bomuldstørreriet og V3. Måske skulle vi indstifte det som en særlig tradition at mødes her hvert år 4. maj, i hvert fald så længe V3 er hjemme hos os igen!

Jeg siger med velberåd hu "hjemme hos os igen", selvom jeg som mange af os der er tilstede ikke oplevede, at V3 blev bygget og var i aktion, men fordi jeg, som alle os der er her, føler os i pagt med det der skete før vores tid. Der er skabt et bånd mellem os og de kvinder, mænd og børn som levede i den tid og med den tid.

Det kan vi, fordi nogen stadig formidler historien, som Jørgen der fortalte så levende for et par dage siden, om hvordan V3 blev til, om de der byggede den, om hans far som fik "svejseøjne" af arbejdet. Nærmest symbolsk tænker jeg det er for indsatsen, at han måtte opleve lyset, foråret og befrielsen i maj 1945 i et mørkeland af behandling på hospitalet. Men også historien om dem, der var en del af indsatsen og kørte V3 og om dens tur til London – Paris.

Det er ligesom – når vi ellers færdes i Frederiksværk og lever vores daglige liv på de særlige unikke steder, vi har – og de er mange her – at vi kan fornemme, hvordan det var at leve her i 1700-tallet, støbe kanoner i Gjethuset, være væver i Raskmagerhuset, lave sortkrudt i 1800-tallet, valse kobber eller at være gift med rigets krigsminister i 1900-tallet, eller omdanne skrot til brugbart jern. Vi lever med dem, der gik før os og i deres tid og oplever det i vores egen tid, fordi nogen formidler dette. På den måde trækkes et uvurderligt, betydningsfuldt bånd mellem historien, nutiden og fremtiden.

Det er helt afgørende for os, at vi formidler historien og fortællingerne. Derfor er det arbejde, som *Frederiksværkegnens Historiske*

Forening tager på sig vigtigt, og vi er på museet glade for det tætte samarbejde, vi har om at formidle hele den samlede fortælling, så formidlingen får flere nuancer.

I dag har vi blikket rettet mod det fine projekt om V3, som fandt sin start for nogle år siden og nu folder sig helt ud. Jeg er glad for at se den drøm, mange har haft om at få V3 præsenteret i den by hvor denne er skabt, blive til virkelighed.

For det hele er vores kulturarv, det store historiske epos, men nok så vigtigt fortællingerne om det liv, almindelige mennesker har levet på dette sted. Det er med til at forme os som mennesker, og modstanden – frihedskampen under 2. verdenskrig – er en vigtig og betydningsfuld del af den.

Det var en særlig folkesjæl af modstand, der fandt sit udtryk i ord og toner – holdninger og handlinger allerede tidligt, smukt formuleret af *PH* i visen til *Dyveke revyen,* som fik premiere i maj efter besættelsen, og hvor ordene måtte ændres, men hvor *Liva Weel* sang: "*Man binder os på mund og hånd, men man kan ikke binde ånd, og ingen er fangne når tanken er fri.*"

Det blev et fællesskab som voksede sig stærkt og ubrydeligt på tværs af alle sociale, religiøse og politiske skel, hvor man deltog i kampen med det man nu kunne bidrage med.

Et folkeligt fællesskab, der blev inspireret og vakt af de modige frontløbere. Nogen gik *all-in* i den ultimative fysiske kamp, andre bidrog til den åndelige modstand som *PH*, *Kaj Munk* og andre med alsang, folkemøder, generalstrejke, forsamlingsmøder, fordi de måske tænkte, som i PH´s vise, "*Vi har en indre fæstning her som styrkes i sit eget værd, når bare vi kæmper for det vi kan li!*"

Vi, der ikke selv har oplevet de 5 års besættelse, med rædselsfuld forfølgelse af medmennesker med anderledes tanker, religion, overbevisning, og jagten på dem, der kæmpede og gjorde modstand – vi har brug for fortællingerne, at historien formidles, Så også vi hu-

Foto: Jørgen Lassen

sker den rigtige historie.

Med V3 og udstillingen får vi sat ord og billeder på og har det håndgribelige bevis for de fortællinger, som heldigvis er overleveret og stadig overleveres mellem generationerne.

Og vi skal lytte til fortællingerne og genfortælle dem, det er den vigtigste formidling af vores fælles arv.

Jeg fortalte sidste år om de særlige familiefortællinger vi har i vores familie, og jeg ved, at mange af jer har det på samme måde. Vores bidrag nu og i fremtiden er at huske og fortælle.

Fortællingen om krigen handler både om krigens rædsler, også om mennesker med mod og tro – drømme og håb, og om hvordan man vandt freden, og den overstrømmende glæde. Alt det husker vi ved hvert år at fejre 4. maj ved at tænde lys, sende en tanke, lytte til fredsbudskabet, føle sig berørt, eftertænksom og glad.

Selvom det næsten er en menneskealder siden, at freden efter 2. verdenskrig blev vundet, og man tænkte: Aldrig mere krig af den slags. Og selvom vi i vores land og landene lige omkring os har levet i fred siden, så er der rundt omkring i verden i dag konflikter og krige – forfølgelser og folkedrab, som er næsten ubærlige, synes uløselige og så helt igennem meningsløse.

Terror og truslen om terror har fået en plads og en betydning i vores daglige liv på en måde, som vi måske ikke helt troede muligt. Angrebene, der startede i 2001, og senere blev fulgt op i Spanien, London, Frankrig og København søger at skabe frygt, utryghed og ryste vores demokrati.

Det er vigtigt, at de unge og vi de lidt ældre lærer af historien og tager ansvaret på os: At sikre fred, frihed og demokrati ikke bare for os selv og vores nærmeste, men også vores medmennesker nu og i fremtiden.

Det begynder her hos os, hos hver enkelt af os, som dengang. For det har betydning for det store hele, hvad den enkelte gør.

Den mest betydningsfulde indsats mod krig, umenneskelighed og terror er et stærkt menneskeligt fællesskab med en respekt for hinanden, en tro på at alle mennesker rummer en værdi i sig selv, og huske på, at vi alle er børn af den samme jord.

Så når vi i aften, på en lys majaften med de lysegrønne nyudsprungne bøgegrene, de mange fine forårstegn, der rummer en rigdom af løfter og håb, der fortæller os at der er nye dage forude, nye tider, når vi tænder lys i vores vindue så kan vi stå et øjeblik og synge som Liva Weel.

"Den, der holder sjælen rank, kan aldrig blive træl.
Ingen kan regere det, som vi bestemmer sel
Det lover vi med hånd og mund
i mørket før en morgenstund
at drømmen om frihed blir aldrig forbi."

Jeg vil huske mig selv på, at vi alle har en forpligtelse til hver på vores måde at være til stede for det, som de kæmpede for, og at der hver dag skal gøres en indsats for demokratiet, for friheden og for freden.

Som de modige kvinder og mænd gjorde det i frihedskampen.

Helle Lunderød

Historien og det gode skib "Frederikke"

Af museumsleder Frank Allan Rasmussen

Frederik og Frederikke

Da jeg i sin tid blev bedt om at skrive et bind i *Dansk Søfarts Historie,* fik jeg den idé at undersøge skibsnavne i perioden. Det blev til et helt kapitel i det 7 bind store værk. Resultatet af gennemgangen af flere årgange af *Danmarks Skibsliste* var på mange måder overraskende. På en tiendeplads kom de bibelske navne som fx Saron og Gideon, på tredjepladsen kom drengenavne, på andenpladsen stednavne som fx Brasilien og Virginia, men det navn, der vandt førstepladsen, var pigernes. Her var der til overflod mange der hed Anna, Marie, Inger og Grethe. Det kommer således ikke som nogen overraskelse, at det navn gode borgere i 1990 valgte til det skib, som nu stolt besejler Arresø, blev Frederikke.

Hvis man hertil føjer, at drengenavnet Frederik på flere måder er stærkt knyttet til lokalområdet giver det hele mening. Det gør det, fordi hele to konger har spillet en væsentlig rolle i forhold til udviklingen af det statslige industrielle etablissement. Frederik 4 var den konge, der gav ordren til, at kanalen fra Arresø til fjorden skulle graves, ligesom det var ham, der hidkaldte en fransk kanonsmed, der etablerede sig med et stort værksted drevet af vandet fra kanalen. Frederik 5 var den konge, som gav J.F. Classen privilegium på at støbe kanoner og fabrikere både krudt og kugler til den danske hær og flåde. Classens tak for eneretten var, at han lod anlægget opkalde efter kongen. Den 26. august 1756 blev Frederiks Wærk født. Endelig er det vel værd at bemærke, at Classen selv hed Johan Frederik til fornavn.

Set i det lys er det helt naturligt, at det gode skib kom til at hedde "Frederikke", men hvad er skibets historie? Hvor blev det bygget, til hvad og hvor sejlede det oprindelig? Det vil jeg forsøge at kaste en smule lys over i denne artikel.

Holmen – flådens etablissement i København

Holmen var op gennem 1700- og 1800-tallet Københavns største arbejdsplads. Holmen var en by i byen. Her producerede man alt det, en flåde skulle bruge. Men flådens skibe opstod ikke af sig selv. De skulle konstrueres, bygges

Foto: Jørgen Lassen

og testes. Det krævede landets bedste hoveder og håndværkere sammen med et stort og velsmurt organisatorisk apparat. Holmen havde sin egen jurisdiktion, egne hospitaler og skoler. Den havde sit eget fængsel, kirke og kirkegård. Holmen var i det hele taget i stand til at forsyne sine mange ansatte og deres familier med alt, hvad de måtte ønske sig: uddannelse, arbejde, bolig, mad, tøj og brændsel.

Det var det perfekte arbejdssamfund, men der var en brist. Langt hovedparten af håndværkerne og søfolkene boede i Nyboder. Kritikken har intet at gøre med stedet, husenes stand, indretning eller de små nyttehaver bag længerne. Den gjaldt udelukkende placeringen. De smukke gule længer lå på den forkerte side af havnen, adskilt fra Orlogsværftets mange værksteder og beddinger. Det var ikke fordi Admiraltetet ikke vidste, at det var et problem. Flere gange overvejede flådens ledelse at lade hele matrosbyen flytte til den anden side af havneløbet, men hverken konjunkturerne eller økonomien var til stede. Nyboder overlevede kritikken, og ligger der den dag i dag.

En bro opkaldt efter en høne

Op igennem 1700- og langt ind i 1800-tallet måtte alle, der skulle fra Nyboder til deres arbejdsplads på Holmen, både tjenstgørende og håndværkere, enten hele vejen udenom eller bruge den dertil indrettede bro mellem Nordre Toldbod og Holmen. Der var naturligvis ikke tale om en fast forbindelse. København var dybt afhængig af skibsfarten, der forsynede byen med allehånde fornødenheder. Løsningen var derfor en bro bygget på en slags tømmerflåder, der kunne udlægges om morgenen, middagen og om aftenen når arbejderne skulle frem og tilbage. Med vanlig sans for humor blev flydebroen af københavnerne døbt Hønsebroen. Det gjorde den på grund af sin forholdsvis spinkle konstruktion og lighed med de indretninger, hønsene sidder på i deres hønsehuse.

Uden for de normale arbejdstider måtte man vente på en af de robåde, der var sat ind mellem Elefanten, som anløbet på Nyholm hed, opkaldt efter et af flådens orlogsskibe, og Nordre Toldbod. Det var orlogsflådens matroser, der på skift havde dette lidet attraktive arbejde. Det var til tider et både slidsomt og hundekoldt arbejde. Det var derfor ikke altid, at de reagerede på at blive anråbt af det personel, der skulle passere havnen. Det gik ikke heller ikke altid lige hurtigt. Derfor fik rofartøjerne øgenavnet "Lynet".

Gir´du en dram?

I slutningen af 1800-tallet skete der et markant teknologisk skift. Først gik orlogsflåden og dernæst handelsflåden fra skibe bygget i træ med sejl til skibe bygget i jern fremdrevet af dampmaskineri. Samtidigt voksede København, og antallet af skibe, der lastede og lossede i inderhavnen steg voldsomt. Det betød, at man måtte genoverveje løsningen på problemet med at komme fra Nyboder til Holmen. Det var uholdbart fortsat at spærre havneløbet flere gange om dagen med en bro. Der gik imidlertid en rum tid, inden man fandt et alternativ til flydebroen. Hønsebroen holdt helt frem til 1920erne, hvor den blev udlagt for sidste gang. I 1923 blev den erstattet af små, hurtigt sejlende motorfærger, der hver morgen og aften pendulerede mellem Nordre Toldbod, Elefanten og det store skibsværft på Dokøen.

Der blev efterhånden behov for flere fartøjer.

Derfor bestilte flåden op gennem 1900-tallet flere "Høns". I starten byggede man dem selv på Orlogsværftet, mens de senere blev sat i ordre hos private skibsbyggere i provinsen. Et af de sidste blev bestilt hos den berømte skibskonstruktør A. Slaaby-Larsen på Holbæk Skibs- og bådebyggeri i 1965. Den fik som færge det prosaiske navn FLS 7 og havde på sine gode dage plads til 130 stående personer.

Jeg har selv sejlet med FLSerne, mens jeg arbejdede på Quinti Lynette, i Bohlendachhuset på Frederiksholm, og senere da jeg som ansat ved Den Danske Flådes Museum dokumenterede arbejdet og livet på Orlogsværftet. Der var om bord på de små fartøjer et leben. Især op til højtiderne, hvor der blev fragtet mangen en brandert hjem fra den store arbejdsplads midt i København. I forbindelse med en juleafslutning på mit arbejde i slut 80erne havde jeg af vores direktør fået en af de traditionelle kurve. Kaffe, steg, konfekt og sidst, men ikke mindst, to gode flasker vin. Vel om bord på Hønen fik en værftsarbejder af anseelig størrelse øje på den gode Bordeaux. "Gir´du en dram" – spurgte han? Jeg var ikke meget for at dele den gode julevin og undslog mig med, at jeg ikke havde nogen proptrækker. Det har jeg, sagde han, og tog den ene flaske op af kurven, vendte den på hovedet og gav den en ordentlig slag i bunden, hvorefter proppen gled en halv centimeter op af flaskehalsen. Resten klarede han med sine tænder. Flasken gik skibet rundt, og da vi nåede Toldboden, en sejlads på ca. 6 minutter, var kurven tømt for vin. "Tak for skænken og god jul" lød det fra de tørstige arbejdere, der i flokke drog mod nye udfordringer på de lokale værtshuse.

Artiklen har været bragt i Ølsted Magasinet

Frederikke i søen

I 1990erne var eventyret slut. Orlogsværftet lukkede, og en række af flådens faciliteter flyttedes til Korsør. Behovet for transport over havnen var ikke længere til stede. Derfor blev en række af især de mindre fartøjer sat til salg på en auktion. Det faldt sammen med, at en initiativgruppe i Frederiksværk satte sig samme med henblik på at etablere tursejlads på Danmarks største sø, Arresø. I 1990 lykkedes det at erhverve FLS 7 og få fragtet den godt 12 meter lange motorfærge fra Refshaleøen til Frederiksværk, hvor den på en slags "lit de parade" blev opstillet foran Gjethuset.

I dag har den fået et nyt og ærefuldt liv, hvor den sejler Arresøs vande tyndt med turister. Som leder af Industrimuseet Frederiks Værk tænker jeg tit tilbage på mine år på Holmen og de mange ture med Hønen. Derfor glæder det mig, at vi som museum i år sammen med Frederikke kan tilbyde særarrangementer hen over sommeren, hvor både Frederiksværks og Frederikkes historie vil blive fortalt. Se nærmere på:
www.indmus.dk samt www.msfrederikke.dk.

Frank Allan Rasmussen,
Industrimuseet Frederiks Værk

Foto: Torsten M Madsen

Hvem var han?
Og hvad hed skibet?

Om jødernes flugt til Sverige

Politikens (tidligere) chefredaktør, Bo Lidegaard har i 2013 fået udgivet en omfattende bog om en af de værste skændselsgerninger tyskere her i landet foretog under besættelsen i 1940-45: Aktionen mod de danske jøder i oktober 1943.

I bogen, som er på godt 500 sider, har jeg fundet denne lille historie om en gruppe, som var på flugt. I første omgang mente de, at de havde fået transport, og de var kommet ombord på en båd, men skipperne fik åbenbart "kolde fødder", så de måtte gå i land igen. Efter en beskrivelse af gruppens medlemmer og efter, at de var kommet i land, lader Bo Lidegaard en af gruppens medlemmer, Leo Schustin, fortælle:

"*Men netop aftenen efter aktionen den 1. oktober fik jeg fat i en fisker, et rigtigt mandfolk af den rigtige støbning, han var fra Frederiksværk, og han tog os ombord i Overgaden oven Vandet, ud for den tyske kaserne. Så sad vi i båden hele natten. Det var den længste nat i mit liv. Nerverne stod på højkant, vi kunne ikke spise eller drikke. Vi ventede kun på at komme af sted. Vi skulle sejle søndag kl. 7, når det blev lyst. Kl. var 5½ da fiskerne kom. De ville lave kaffe til os, men vi afslog det. Vi havde ikke lyst. Klokken blev omsider så mange, så vi skulle pakkes ned. Min mor og kone blev pakket ned i et hyttefad, der blev sømmet fast og sat ned i lasten. Jeg selv blev lagt ned under styrehuset, lige over akslen. Der var plads til at ligge sammenkrøbet, men da det var liv og død om at gøre, lod det sig gøre*".

Jeg skal ikke her citere resten af historien, men tilføje, at båden kom godt af sted og sejlede til svensk havn.

Jeg har i flere år undret mig over, at der ikke har været beretninger om de livsvigtige transporter fra Hundested. Jeg kender naturligvis Nikolaj Mortensens historie om "Kanon Valde" fra Lynæs, som vi bragte i Prøven nr. 30 i 2011. Den samme historie blev også, i en flot opsætning, bragt i bladet " Jul i Hundested" 2010. "Kanon Valde" og hans besætning brugte bl.a. skibet "Isefjord" til transport af flere hundrede jøder fra Strøby på Stevns. Valdemar Johannes Jensen, som var det fulde navn, kom sammen med sin besætning på to mand, Valdemars ældre bror, Martin Jensen og dykker Kaj Christensen, til at tilbringe en tid i Vestre Fængsel og Frøslev. De blev taget den 10. august 1944 af tysk politi.

Skulle nogle af læserne kende til transporter af jøder og af andre på flugt, fra Hundested eller fra Halsnæs kommune, hører vi det meget gerne. Og hvis nogle skulle kende til den fisker fra Frederiksværk og navnet på hans kutter, som fra Christianshavns kanal transporterede Leo Schustin og hans gruppe, er vi også meget lydhøre.

Jørgen Tved

V3 – Vi mangler vagter!

En ny sæson er startet

Det er en stor opgave, vores historiske forening har påtaget sig, at være vagter de 3 dage om ugen hvor udstillingen af V3 og udstillingen omkring den er åben. Fredage, lørdage og søndage fra kl. 11 til 16.

Vi har i år en bedre udstilling, med mere lys og lyd, end vi havde i 2015. Vi har også bedre forhold for vagterne med vand og toilet. Og vi har nu fået råd til nogle annoncer, som alt i alt skulle give et større besøg. Men vi mangler stadig et bord, som museet desværre ikke kan skaffe.

Jeg vil godt anmode om, at flere melder sig som vagter. Det er som regel en god oplevelse med besøgende, som stiller spørgsmål, eller som selv har en historie at fortælle, Vi skal altid være to vagter ad gangen. *Prøv at melde dig til en enkelt vagt*, det vil ikke være den dårligste måde at bruge en sommerdag på. Du kan også bare komme ned på Syrevej og få en snak med de, der har vagt, om hvordan en vagtdag kan forløbe.

Du kan komme i forbindelse med *Jan Larsen* på mail: jplarsen2@hotmail.com

Eller du kan ringe til *Jørgen Tved* på 47 77 00 23.

Sandvognen V3

Kampvognen V3 er kommet med på årets sandskulpturfestival i Hundested. Det skyldes den kvindelige, tyrkiske kunstner Eda Kaytan.

Kaytan er 34 år gammel og har gået på kunstakademi i perioden 1998-2002. Hun har også en master i keramik.

Hun mødte sandets forunderlige skulpturelle muligheder i Tyrkiet, men har været på en strand i Spanien i 2 år for at lære håndværket.

Foto: Jørgen Lassen

Søndag d. 26. juni kl. 13:00

Alsang ved V3

På Krudtværksområdet, Syrevej 13

For nogen tid siden fik vi en henvendelse fra kommunale embedsfolk, som gør en indsats for at trække nye og gamle turister til Frederiksværk.

"Kunne vi ikke lave nogle aktiviteter, som kunne trække folk til V3 og Krudtværksmuseet?"

Da ingen af besættelsestidens mærkedage faldt på dage, hvor V3-udstillingen er åben, var det næsten oplagt at forsøge med et Alsangsstævne.

Alsangen i Danmark begyndte i Ålborg den 4. juli 1940, men bredte sig som en præriebrand over hele landet. Ved det første stævne var der ca. 1500, som i øsende regn sang danske fædrelandssange. Det var vel det første større forsøg på at slå fast, at vi var danske, der havde en lang national historie. Allerede den følgende søndag var der i Ålborg samlet mere end 6000.

Den 14. august i 1940 var der samlet 80.000 i Fælledparken i København og 14 dage efter 150.000.

Også i Frederiksværk var der Alsang. Det foregik i bakkerne bag de daværende kommunale værker, og selv om det hér, som andre steder, var et udtryk for dansk nationalisme, så husker jeg, at flere tyske soldater også havde slået sig ned i bakkerne og nød de danske toner.

Nu vil vi genoptage den gamle idé og opfordrer alle til at møde op og synge med.

Teksterne, som vi har samlet i et lille hæfte, er alle skrevet illegalt under besættelsen, men det er til velkendte melodier, de fleste fra Højskolesangbogen.

Vi har fundet frem til en bog med titlen: *Først så ta'r vi Göring ved det ene ben ...*

Bogen er en stor samling af illegale sangtekster, som naturligvis er uden forfatternavne!

Manden, der har samlet de mange tekster er *Svend Nielsen, og* han vil deltage ved Alsangen og han har lovet at nynne med på nogle af sangene.

Vi har fået en meget sangglad pianist, *Åse Lind* fra Hundested, til at slå tonerne an.

Og – for at vi også ind imellem kan hvile stemmebåndene – har vi fået de to sangere og musikere *Leif Monnerup* og *Knud Grumløse* til at deltage. De vil spille og synge frihedssange fra den store verden.

Vi håber naturligvis på godt vejr, men for en sikkerheds skyld vil vi rejse et stort telt foran V3.

Foreningens arrangementer

Torsdag den 23. juni kl. 20:00

Vinderød Bys Grundejerforening holder Sankt Hans bål

Ved "Præstekorset"

Sankt Hans aften gennemføres af Vinderød Bys Grundejerforening på engen ved Præstekorset ved Arresødal med den smukke udsigt over Arresøen.

Bemærk, at det *ikke* er Historieforeningen, der arrangerer Sankt Hans aften i år. Men ellers er alt ved det gamle. Grundejerforeningen opsætter plakater, kig efter dem! Og kig efter omtale i Halsnæs Avis.

Onsdag den 17. august kl. 19:00

Aftentur og historie om Kregme Kirke

Omviser Jens Mortensen

Kregme Kirkes ældste del stammer fra det 11. århundrede, og har fået flere om- og tilbygninger gennem tiderne. Kirken er kendt som en af de få kirker i Danmark med østvendt tårn. Og den er en af i alt 5 kirker omkring Arresø, oprindelig Arrefjorden, inden Sandflugten lukkede forbindelsen til Kattegat. Vi skal også se mindetavlen for sognets faldne fra de Slesvigske Krige samt interiøret inde i kirken.

Onsdag den 15. september kl. 19:30

Det danske velfærdssamfunds historie

Cand. polit. og dr. phil. Gunnar Viby Mogensen

Danmark tilhører kredsen af velstående og demokratiske samfund med statslig omfordeling af indkomster og omfattende social sikring. Tiden efter 1970 var præget af kraftig og til dels selvforstærkende ekspansion i landets offentlige velfærdssektor. Fra begyndelsen af 1990´erne tvinges politikerne imidlertid til at få ressourceforbruget under kontrol, for velfærdssamfundet er under øget pres.

Onsdag den 12. oktober kl. 19:30

Besættelsen af Bornholm

Journalist og forfatter Jesper Gaarskjær

Med udgangspunkt i bogen "*Bornholm besat*" tager forfatter *Jesper Gaarskjær* os tilbage til et glemt hjørne af 2. Verdenskrig og fortæller i ord og billeder blandt andet om øens modstandsarbejde, feltmadrasser, de russiske bombardementer og overgreb, samt det storpolitiske spil om øen.

Jesper Gaarskjær er journalist og forfatter til bl.a. en bogen om Kjeld og Dirch.

HVOR DISSE TO FOREDRAG AFHOLDES ER ENDNU USIKKERT. FORENINGEN HAR TO STEDER PÅ HÅNDEN, MEN AFVENTER DEN ENDELIGE AFGØRELSE. ET ER SIKKERT: DET BLIVER IKKE I SOGNEGÅRDEN, DER RENOVERES.

TILMELDING OG MEDLEMSKAB AF HISTORISK FORENING ER *IKKE* NØDVENDIG FOR AT DELTAGE I FOREDRAG OG TURE, MEN FOR DEN GODE KAFFE OG ELSES VELSMAGENDE KAGE MÅ DU BETALE 25 KR !

KOM I GOD TID, FOR DER ER OFTE
TALE OM TILLØBSSTYKKER!

Returadresse: Skansevej 30B, 3390 Hundested

Museer og arkiver

Industrimuseet Frederiks Værk
Åbningstid kontor: tirsdag-fredag kl. 10-14
www.indmus.dk, tlf. 47 72 06 05
Torvet 1, 3300 Frederiksværk

Knud Rasmussens Hus
Knud Rasmussensvej 9
3390 Hundested, Tlf. 47 72 06 05
Åbent Kl. 11 - 16. Mandag lukket

Hundested Lokalhistoriske Arkiv
Åbningstid: Mandag og onsdag kl. 10-13 og torsdag kl. 16:00 -18:00. Telefon 4798 1010
Nørregade 61 i Hundested (Biblioteket)

Krudtværket
Åbent fra 1. juni. kl. 11-16, mandag lukket

Udstilling af kampvognen V3
Syrevej 13, Krudtværksområdet
Åbent fredage, lørdage og søndage 11-16.

Sponsorer

Advokat Jacob Berner Rue (L)
3370 Melby
Tlf. 4774 2822

Bog og Idé - Frederiksværk
Nordcentret, 3300 Frederiksværk
Tlf. 4752 4001

Danske Bank
Nørregade 6
3300 Frederiksværk

Det Classenske Fideicommis
Tromnæs Alleen 2F, 4800 Nykøbing F.
Tlf. 5444 7029

Entreprenør Poul Erik Andreasen
Møllevangsvej 103, 3300 Frederiksværk
Tlf. 4774 7809

Glarmesteren i Frederiksværk
Syrevej 17, 3300 Frederiksværk
Tlf. 4772 4248

Grøn Teknik v. Otto Jacobsen
Værkstedsbakken 5 B, 3390 Hundested

Industrimuseet Frederiks Værk
Torvet 1, 3300 Frederiksværk

Kim Dencker Johansen Holding Aps
Hanehovedvej 187, 3300 Frederiksværk
Tlf. 4772 2583

KTS-Entreprise
Industrivej 3, 3300 Frederiksværk
Tlf. 4777 2577

Thomsens Cykler
Vinderød Skov 3-5, 3300 Frederiksværk
Tlf. 4772 2323

Tømrermester Egon Bech A/S
Krudtværksalleen 21 B
3300 Frederiksværk
Tlf. 4772 2060

Winther A/S, Snedker- og Tømrermestre
Jernbanegade 5 , 3300 Frederiksværk
Tlf. 4772 0202, 2021 0202